

The University of Tehran Press

Journal of
Social Business

Online ISSN: 3060-7213

Home Page: <https://jsbu.ut.ac.ir/>

Economic Valuation of Ecosystem Services in the Context of Ecological Sustainability (Case Study: Vargar Basin Pastures)

Somaieh Dehdari^{1*} | Zohreh Khorsandi Kouhanestani² | Fariba Noedoost³

1. Corresponding Author Department of Rangeland and Watershed Management, Faculty of Natural Resources, Behbahan Khatam Alanbia University of Technology, Khuzestan, Iran. Email: s_dehdari2000@yahoo.com
2. Department of Nature Engineering, Agricultural Sciences and Natural Resources University of Khuzestan, Mollasani, Iran.
3. Biology Department, Faculty of Science, Behbahan Khatam Alanbia University of Technology, Behbahan, Khuzestan, Iran.

ARTICLE INFO

Article type:
Research Article

Article History:
Received March 09, 2025
Revised March 12, 2025
Accepted March 17, 2025
Published online April 21, 2025

Keywords:
Economic Valuation,
Pasture Restoration,
Seed Spreading,
Exclosure.

ABSTRACT

As the country's largest natural resource component, rangelands are crucial in providing a stable foundation for economic development. These areas not only sustain the livelihoods of their users but also form the basis for maintaining and developing associated industries. Proper attention to rangelands through various management methods ensures ecosystem survival, achieves sustainable development and production, creates employment and business opportunities, and ultimately improves the livelihood and well-being of beneficiaries. The current study investigated the effects of operational exclosure, seed spreading, and soil specifications in the Vargar rangeland, 10 km southwest of Abadan County, Ilam Province. In this study, three corrective treatments were chosen, and next to them, some sites were selected as control sites, which were two-by-two neighbors. The soil was systematically semi-pre-slippery throughout three transects of 100 m at depths of 0-15 and 15-30 cm in soil, and corrective action was carried out. Soil samples were transferred to the laboratory and nitrogen, phosphorus, and potassium levels were measured. Studying the changes in soil specifications using a t-dependent test demonstrated that the factors significantly differed from those in the control area. In addition, the analysis of variance among the three corrective operations at both investigated depths showed a significant difference. After confirming the significance of the pasture improvement operation, the volume of materials added to the soil was evaluated, and the amount of profit from preserving nutrients in the 15 years of project implementation was estimated at 239,360.5 million Rials and 15,957.37 million Rials annually.

Cite this article: Dehdari, S.; Khorsandi Kouhanestani, Z.; Noedoost, F. (2025). Economic Valuation of Ecosystem Services in the Context of Ecological Sustainability (Case Study: Vargar Basin Pastures). 2 (1). 234-244.
<https://doi.org/10.22059/jsbu.2025.391739.1014>

© Somaieh Dehdari, Zohreh Khorsandi Kouhanestani, Fariba Noedoost
Publisher: The University of Tehran Press.
DOI: <https://doi.org/10.22059/jsbu.2025.391739.1014>

ارزش گذاری اقتصادی خدمات اکوسیستمی در راستای پایداری اکولوژیکی (منطقه مورد مطالعه: حوزه آبخیز ورگر)

سمیه دهداری^{۱*} | زهره خورسندی کوهانستانی^۲ | فریا نودوست^۳

۱. نویسنده مسئول، گروه مرتع و آبخیزداری، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه صنعتی خاتم الانبیا بهبهان، خوزستان، ایران. رایانامه: s_dehdari2000@yahoo.com
۲. گروه مهندسی طبیعت، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، ملاتانی، ایران.
۳. گروه زیست شناسی، دانشکده علوم پایه، دانشگاه صنعتی خاتم الانبیا (ص) بهبهان، بهبهان، ایران.

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

پژوهشی

تاریخ های مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۱۹

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۲/۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۲۷

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۲/۰۱

کلیدواژه:

ارزش گذاری اقتصادی،

اصلاح مرتع،

بذرپاشی،

قرق.

مراعات به عنوان وسیع ترین جزء منابع طبیعی کشور، نقش اساسی در ارائه بستر امن برای توسعه اقتصادی ایفا می کنند و نه تنها تامین کننده معیشت بهره برداران هستند بلکه زمینه ساز حفظ و توسعه کسب و کارهای وابسته به آن نیز می باشند. از این رو، توجه صحیح به مراعات در قالب روش های مختلف مدیریتی باعث بقا اکوسیستم، تحقق توسعه و تولید پایدار و ایجاد اشتغال و کسب و کار و در نهایت بهبود معیشت و رفاه بهره برداران می شود. مطالعه حاضر به ارزش گذاری اقتصادی تغییر عملکرد عناصر اصلی خاک تحت تاثیر عملیات اصلاح مرتع شامل قرق، بذرپاشی و کپه کاری در مراعات حوضه آبخیز ورگر در جنوب غربی شهر آبدانان از توابع استان ایلام پرداخته است. سه تیمار اصلاحی انتخاب و در کنار هر تیمار سایت هایی به عنوان شاهد انتخاب گردید که دو به دو مجاور هم بودند. نمونه برداری خاک بصورت سیستماتیک تصادفی در طول ۳ ترانسکت ۱۰۰ متری در دو عمق ۱۵-۰ و ۳۰-۱۵ سانتیمتری خاک، در هر سایت عملیات اصلاحی و شاهد آن انجام گرفت. نمونه های خاک به آزمایشگاه منتقل شده و فاکتورهای نیتروژن، فسفر و پتاسیم اندازه گیری شد. بررسی تغییرات خصوصیات خاک با آزمون t مستقل نشان داد که فاکتورهای مورد بررسی نسبت به منطقه شاهد دارای تفاوت معنی دار هستند. همچنین نتایج حاصل از تجزیه واریانس در بین ۳ عملیات اصلاحی در هر دو عمق مورد بررسی نشان دهنده تفاوت معنی دار بود. پس از تایید معنی دار بودن اجرای عملیات اصلاح مرتع، حجم مواد اضافه شده به خاک مورد ارزیابی قرار گرفت و میزان سود حاصل از حفظ عناصر غذایی در دوره ۱۵ ساله اجرای طرح، حدود ۲۳۹۳۶۰/۵ میلیون ریال و سالانه ۱۵۹۵۷/۳۷ میلیون ریال برآورد گردید.

استناد: دهداری، سمیه؛ خورسندی کوهانستانی، زهره؛ نودوست، فریا (۱۴۰۴). ارزش گذاری اقتصادی خدمات اکوسیستمی در راستای پایداری اکولوژیکی (منطقه مورد مطالعه: حوزه آبخیز ورگر). کسب و کار اجتماعی، ۲ (۱)، ۲۳۴-۲۳۴.

<https://doi.org/10.22059/jsbu.2025.391739.1014>

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

© سمیه دهداری، زهره خورسندی کوهانستانی، فریا نودوست

DOI: <https://doi.org/10.22059/jsbu.2025.391739.1014>

۱. مقدمه

ایجاد فرصت‌های شغلی و کسب و کار برای قشر کم‌درآمد جامعه، از مهم‌ترین اهداف اقتصاد جهانی است (Schoneveld, 2020). یکی از زیرساخت‌های مهم دستیابی به این هدف، منابع طبیعی است. ملاحظات جهانی محیط زیست ایجاب می‌کند بهره برداری و کسب و کارهای وابسته به بخش منابع طبیعی در راستای حفظ محیط زیست باشد (Barros et al., 2021). کسب و کارهای مرتبط با مراتع نیز باید سازگار با طبیعت باشند (عوض‌پور و قربانی، ۲۰۲۳). عرصه وسیع مراتع کشور، از جمله حیاتی‌ترین بسترهای تداوم حیات و توسعه پایدار به شمار می‌آید، همچنین این عرصه‌ها عامل اساسی تولید در دامداری سنتی نیز محسوب می‌شوند (پاپلی یزدی و لباف خانیکی، ۲۰۰۰). حفظ سلامت و پایداری مرتع از اولین پیش شرط‌های دستیابی به پایداری می‌باشد (رحیمی بالکانلو و همکاران، ۲۰۱۶). یکی از راهکارهای اصلی مدیریت صحیح مراتع افزایش کارایی اقتصادی در بهره برداری از این منابع طبیعی است. بالا بودن کارایی اقتصادی بدین معنی است که پروژه‌های قابل اجرا در این بخش دارای سودآوری بالا و قابل رقابت با سایر بخش‌های موجود در جامعه بوده و یا اینکه امتیازها و یارانه‌هایی که دولت در اختیار سرمایه‌گذاران این بخش قرار می‌دهد سبب تشویق آنها به مشارکت در سرمایه‌گذاری می‌شود. ارزیابی صحیح از سودآوری طرح‌های مرتعداری سبب افزایش کارایی اقتصادی و جلوگیری از هدر رفت سرمایه‌های ملی می‌شود (جنگجو برزل‌آباد و قربانی، ۲۰۰۷).

یکی از مهم‌ترین و پرهزینه‌ترین روش‌های مدیریت مرتع در دهه‌های اخیر، روش‌های اصلاح مرتع برای جلوگیری از تخریب پوشش گیاهی و حفظ عملکرد اکوسیستم مرتع و بهبود کیفیت خاک است (Lu et al., 2015). روش‌های مختلف اصلاح مراتع باعث کاهش فرسایش آبی و بادی، بهبود خواص فیزیکی و شیمیایی و بیولوژیکی خاک مراتع می‌شوند (Yuan et al., 2012). با توجه به هزینه بسیار زیاد پروژه‌های اصلاح و احیای مراتع، عدم انتخاب پروژه‌های مناسب و اجرای نادرست آنها می‌تواند علاوه بر تشدید سیر نزولی مراتع، فاجعه‌های زیست محیطی و اتلاف سرمایه‌های ملی و بیت المال را نیز به دنبال دارد (جوادی و همکاران، ۲۰۱۱). بنابراین بررسی طرح‌های اصلاح مرتع از جنبه‌های مختلف جهت رفع معایب و افزایش کارایی آنها امری ضروری است. یکی از اجزای مهم اکوسیستم مرتع که باید در راستای اجرای عملیات اصلاحی حفظ شود خاک است، چرا که خاک عامل اولیه تعیین پتانسیل کمیت و کیفیت علوفه تولیدی در یک منطقه تحت تأثیر آب و هوای ویژه است. همچنین می‌توان گفت خاک یک منبع کلیدی است که در عملکرد سیستم زمین به عنوان کنترل و مدیریت چرخه آب، موجودات زنده و مواد شیمیایی زمین مشارکت می‌کند (Brevik et al., 2015; Keesstra et al., 2014; Lu et al., 2015; Parras-Alcántara., 2013; Zhao et al., 2013). به همین دلیل مطالعات زیادی در زمینه نقش عملیات اصلاحی بر روی خصوصیات فیزیکی و شیمیایی خاک انجام شده است از جمله ریشه‌شاعری و همکاران (۲۰۱۳)، گزارش کردند قرق باعث بهبود وضعیت خصوصیات فیزیکی و شیمیایی خاک در طی دوره مورد مطالعه شده است. اما برای بهبود وضعیت خاک و سیر تحول و بازسازی خاک در اکوسیستم‌های با مدیریت مبتنی بر حفاظت، برای بازگشت به حالت ایده‌آل به زمان‌های بیشتری نیاز است (توکلی و همکاران، ۲۰۱۶)، با مطالعه تأثیر گونه کهور پاکستانی بر برخی خصوصیات فیزیکی شیمیایی خاک دریافتند، جنگل‌کاری بر روی پهنه‌های ماسه‌ای منجر به تغییر در اندازه توزیع ذرات خاک و افزایش درصد شن شده است و به طور کلی موجب بهبود برخی خصوصیات شیمیایی و فیزیکی خاک شده است.

ارزش‌گذاری اقتصادی عملکرد حاصلخیزی عناصر اصلی خاک در اکوسیستم‌های مرتعی با روش‌های مختلفی مانند تغییر در بهره‌وری، هزینه جایگزین، هزینه بهره برداری و هزینه فرصت، مورد مطالعه قرار گرفته است. هر یک از این روش‌ها ابعاد و مسائلی را مورد توجه قرار داده و از مسائل و ابعاد دیگر صرف‌نظر کرده است (عباسی و همکاران، ۲۰۲۳).

نور و همکاران (۲۰۱۳) تلفات اقتصادی فرسایش خاک مراتع حوضه آبخیز لرستان را با استفاده از روش جایگزینی مواد غذایی مورد مطالعه قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که هزینه فرسایش مستقیم خاک حوضه ۶۰۳ میلیارد ریال است. موسوی و همکاران (۲۰۱۴) با ارزش‌گذاری اقتصادی نقش پوشش گیاهان مرتعی در حفاظت خاک حوضه طالقان میانی با استفاده از روش جایگزینی، ارزش اقتصادی حفظ حاصلخیزی خاک را ۸۲۵۹ هزار ریال در سال، برآورد نمودند.

با گذشت چندین سال از اجرای طرح‌های اصلاح مرتع در منطقه مورد مطالعه بررسی اثر بخشی این عملیات‌ها بر مراتع ضروری به نظر می‌رسد. بسیار مهم است بدانیم آیا واقعاً عملیات‌های اصلاحی در ابعاد مختلف فنی مرتع و اقتصادی و اجتماعی بهره‌برداران نقش معنی‌داری ایفا نموده‌اند یا نه؟ در این راستا مطالعه حاضر به ارزش‌گذاری اقتصادی تغییر عملکرد عناصر اصلی خاک تحت تاثیر عملیات اصلاح مرتع پرداخته است.

۲. روش‌شناسی

منطقه مورد مطالعه، بخشی از زیر حوضه ابخیز ورگر، در شمال شهرستان آبدانان از توابع استان ایلام با مساحتی حدود ۱۵۰ هکتار، بین طول‌های جغرافیایی $33^{\circ} 55' 19''$ تا $33^{\circ} 50' 20''$ و عرض‌های جغرافیایی $48^{\circ} 55' 55''$ تا $48^{\circ} 00' 45''$ است. بخش عمده منطقه طرح به صورت تپه ماهور و کوهستانی بوده و حداکثر ارتفاع آن از سطح دریا ۱۲۷۰ و حداقل آن ۱۰۳۰ متر می‌باشد. شیب عمومی منطقه ۱۷ درصد و جهت عمومی آن شمالی جنوبی است.

شکل ۱. موقعیت منطقه مورد مطالعه در ایران و استان ایلام

۲-۱. روش تحقیق

در بخش‌هایی از حوضه ابخیز ورگر در سال ۱۳۸۲ اداره منابع طبیعی اقدام به اصلاح مراتع از طریق عملیات اصلاحی بذرپاشی، قرق و کپه‌کاری نموده است. شش منطقه برای بررسی اثرات عملیات اصلاحی بر خصوصیات خاک مرتع انتخاب شدند و با توجه به تغییرات موجود در منطقه به روش تصادفی سیستماتیک محل‌هایی برای نمونه‌برداری از خاک انتخاب شدند. سه ترانسکت ۱۰۰ متری در جهت شیب عمومی منطقه مستقر و در ابتدا، وسط و انتهای ترانسکت‌ها، اقدام به حفر پروفیل گردید (ارزانی و عابدی، ۲۰۱۵). همچنین در نزدیکی محل اجرای عملیات اصلاحی، سایت شاهد (فاقد عملیات اصلاح مرتع)؛ با خصوصیات مشابه در نظر گرفته شد، در هر پروفیل از دو عمق ۱۵-۳۰ سانتیمتر و ۱۵-۳۰ سانتیمتر اقدام به برداشت نمونه‌های خاک شد. در آزمایشگاه ویژگی‌های درصد نیتروژن (روش کج‌لدال)، میزان فسفر قابل جذب (روش السون) و پتاسیم قابل جذب (روش عصاره‌گیری با استات آمونیوم یک مولار با PH برابر هفت)، در هر یک از نمونه‌های خاک تعیین گردید. با استفاده از نرم افزار SPSS نسخه ۱۹ آنالیز بر روی داده‌ها انجام گرفت. در ابتدا نرمال بودن داده‌های خاک با استفاده از آزمون کولموگراف اسمیرنوف انجام گرفت و سپس با استفاده از آزمون t مستقل و آزمون تجزیه واریانس یک طرفه ANOVA به ترتیب مقایسه میانگین ویژگی‌های خاک هر سایت عملیات اصلاحی با شاهد و مقایسه میانگین گروه‌ها انجام گرفت. در نهایت با استفاده از آزمون دانکن گروه‌بندی میانگین هر ویژگی صورت گرفت.

بعد از بررسی میزان اثر بخشی هر عملیات اصلاحی به بررسی اثر اقتصادی هریک از این عملیات‌ها پرداخته شد. دو روش کلی برای ارزیابی اثرات اقتصادی حاصلخیزی خاک و میزان درآمد حاصل از حفاظت مواد غذایی خاک وجود دارد: روش اول

روش هزینه جایگزینی مواد مغذی از دست رفته است که با توجه به میزان هزینه خرید کود شیمیایی لازم برای احیا خاک میزان ارزش اقتصادی حفاظت خاک را بررسی می‌کند و روش دوم ارزش کاهش بهره‌وری است که میزان افت محصولات زراعی در اثر فرسایش و کاهش مواد مغذی خاک را ارزیابی می‌کند و این افت محصول را ارزش‌گذاری می‌کند و از این طریق ارزش مغذی مواد از دست رفته را برآورد می‌کند. برای تعیین ارزش اقتصادی هدر رفت مواد غذایی خاک، از روش هزینه جایگزین استفاده شد. با توجه به مطالعات صورت گرفته ۲۱ عنصر غذایی به عنوان عناصر مورد نیاز برای رشد و زنده ماندن گیاهان لازم است. اما از بین این عناصر شش عنصر ازت، پتاسیم، فسفر، کلسیم، منیزیم و گوگرد پرمصرف‌ترین عناصر هستند. ارزش‌گذاری اقتصادی با توجه به عناصر اندازه‌گیری شده در این تحقیق براساس عناصر ازت، فسفر، پتاسیم انجام می‌شود که بیشترین مصرف را در بخش کشاورزی و تولید محصولات کشاورزی دارند.

کل عناصر غذایی از دست رفته از رابطه زیر بدست می‌آید:

$$An = DNn + DPn + DKn$$

مواد غذایی از دست رفته طی n سال به صورت تجمعی از رابطه زیر بدست می‌آید:

$$AT = \sum_{n=0}^N (DNn + DPn + DKn)$$

برای رفع کمبود مواد غذایی خاک از کودهای متنوعی استفاده می‌شود. پرمصرف‌ترین کودهای شیمیایی در بخش کشاورزی برای تامین عناصر پتاسیم، ازت و فسفر کودهای اوره، سوپرفسفات تریپل و سولفات پتاسیم است. برای محاسبه سود حاصل از حفظ مواد غذایی خاک، میزان هدر رفت در هر واحد مرتع محاسبه می‌شود و در قیمت هر عنصر غذایی ضرب خواهد شد.

۳. یافته‌های پژوهش

بعد از آنالیز نمونه‌های خاک برداشت شده از دو عمق ۰-۱۵ و ۱۵-۳۰ سانتیمتری اقدام به مقایسه ویژگی‌های خاک این مناطق شاهد و تحت عملیات مرتعداری پرداخته شد که نتایج در جدول ۱ ارایه شده است.

۳-۱. مقایسه سایت فرق با منطقه شاهد آن در دو عمق ۰-۱۵ و ۱۵-۳۰ سانتیمتر

با توجه به نتایج جدول ۱ اختلاف میانگین پارامترهای مورد بررسی عمق اول در مورد نیتروژن و فسفر دارای تفاوت معنی‌دار است ($p < 0.05$). به طوری که در سایت قرق، نیتروژن $44/40$ و فسفر $4/7$ درصد افزایش را نسبت به سایت شاهد نشان می‌دهد. در عمق دوم پارامترهای نیتروژن و پتاسیم، در سطح ۱٪ تفاوت معنی‌دار دارند ($p < 0.01$). به گونه‌ای که در تیمار قرق، نیتروژن $41/55$ و پتاسیم $79/11$ درصد افزایش را نسبت به سایت شاهد نشان می‌دهد.

۳-۲. مقایسه سایت بذریابی با منطقه شاهد آن در دو عمق ۰-۱۵ و ۱۵-۳۰ سانتیمتر

اختلاف میانگین پارامترهای سایت بذریابی در مورد نیتروژن، فسفر و پتاسیم، دارای تفاوت معنی‌دار است ($p < 0.01$). به گونه‌ای که در سایت بذریابی نیتروژن ۷۱، فسفر $85/89$ و پتاسیم $69/12$ درصد کاهش را نسبت به سایت شاهد نشان می‌دهد. برای عمق دوم فاکتورهای نیتروژن، فسفر و پتاسیم دارای اختلاف معنی‌دار در سطح ۱٪ است ($p < 0.01$). به طوری که در تیمار بذریابی پتاسیم $52/20$ درصد افزایش و نیتروژن $7/57$ و فسفر $85/50$ درصد کاهش را نسبت به سایت شاهد نشان می‌دهد.

۳-۳. مقایسه سایت کپه‌کاری با منطقه شاهد آن در دو عمق ۰-۱۵ و ۱۵-۳۰ سانتیمتر

اختلاف میانگین پارامترهای سایت کپه‌کاری و شاهد در مورد نیتروژن، فسفر و پتاسیم، دارای تفاوت معنی‌دار است ($p < 0.01$). به طوری که در تیمار کپه‌کاری، نیتروژن $05/89$ ، فسفر $33/38$ ، درصد افزایش و پتاسیم $52/9$ درصد نسبت به سایت شاهد کاهش نشان می‌دهد. در عمق دوم نیتروژن، فسفر و پتاسیم، در سطح ۱٪ تفاوت معنی‌دار هستند ($p < 0.01$). به گونه‌ای که در سایت کپه‌کاری نیتروژن $96/43$ ، پتاسیم $9/52$ درصد افزایش، در مقابل فسفر $75/9$ درصد کاهش را نسبت به سایت شاهد نشان می‌دهد.

جدول ۱. نتایج آزمون t پارامترهای مختلف خاک در دو عمق ۱۵-۰ و ۳۰-۱۵ در سایت های تیمار و شاهد

عمق	فاکتور-ها	تیمار قرق		مقدار t	تیمار بذریاشی		شاهد بذریاشی	مقدار t	تیمار کپه کاری		شاهد کپه کاری	مقدار t
		انحراف معیار $\pm$	انحراف معیار $\pm$		انحراف معیار $\pm$	انحراف معیار $\pm$			انحراف معیار $\pm$	انحراف معیار $\pm$		
۱۵-۰	N	۰/۰ $\pm$ ۳۶۷/۱۱۸	۰/۰ $\pm$ ۲۰۷/۰۰۹	۴/۰۰۳	۰/۰ $\pm$ ۴۵/۰۰۱	۰/۰ $\pm$ ۱۵۵/۰۱	۲۱/۹۰ **	۲۱/۹۰ **	۰/۰ $\pm$ ۱۲/۰۰۱	۰/۰ $\pm$ ۱۱۲/۰۱۰	۲۶/۹۷۴ **	
	P	۰/۰ $\pm$ ۴۱۴/۰۱۸	۰/۰ $\pm$ ۲۸/۰۱۳	۴/۰۰۳	۰/۰ $\pm$ ۴۷۵/۰۱۳	۴/۰ $\pm$ ۶۸۶/۰۷	۲۸/۱۷۷ **	۲۸/۱۷۷ **	۰/۰ $\pm$ ۶۶۶/۱۴۱	۰/۰ $\pm$ ۱۱۷/۰۱۷	۱۰/۴۵۸ **	
	K	۶/۳۳۳/۳۸۳	۳/۳۴۴/۸۱۱	۰/۴۴۸ n.s	۲۸۵/۰ $\pm$ ۱۱۸/۶۰۰	۴/۵۵۵/۴۴	۳۲۶	۳۲۶	۲/۲۶۶۶/۳۹۷	۲۹۲/۲ $\pm$ ۳۳/۸۷۲	۳۶۳/۳۰۸ **	
۳۰-۱۵	N	۰/۰ $\pm$ ۳۵۶/۰۷۰	۰/۰ $\pm$ ۱۷۱/۰۱۷	۴/۵۵۵ **	۰/۰ $\pm$ ۴۷۸/۰۳۱	۰/۰ $\pm$ ۱۱۲/۰۷	۵/۲۱ **	۵/۲۱ **	۰/۰ $\pm$ ۱۱۷/۰۰۶	۰/۰ $\pm$ ۰۶۶/۰۰۶	۱۶/۹۵۴ **	
	P	۰/۰ $\pm$ ۴۳۲/۰۴۱	۰/۰ $\pm$ ۴۶۲/۰۲۹	۲/۰۴۹ n.s	۰/۰ $\pm$ ۴۶۲/۰۲۸	۰/۰ $\pm$ ۹۴۰/۰۶	۱۴/۳۸ *	۱۴/۳۸ *	۰/۰ $\pm$ ۴۱۱/۰۱۳	۰/۰ $\pm$ ۴۵۵/۰۰۷	۸/۶۲۷ **	
	K	۶۹/۶۲۵	۴/۲۲۲/۸۹۳	۱/۱۴۳ **	۲۹۳/۲ $\pm$ ۲۲۲/۸۱۸	۳/۵۰۵/۴۴	۵۴/۱۵ *	۵۴/۱۵ *	۰/۰ $\pm$ ۷۷۷/۹۷۱	۱۹۳/۲ $\pm$ ۴۴۴/۱۸۵	۲۷۲/۵۶۲ **	

**وجود تفاوت معنی داری در سطح ۱٪

* وجود تفاوت معنی داری در سطح ۵٪

ns: عدم وجود تفاوت معنی دار

۳-۴. تجزیه واریانس و مقایسه پارامترهای خاک در عمق ۱۵-۰ سانتیمتر در سه سایت تحت عملیات اصلاحی

نتایج حاصل از آزمون تجزیه واریانس پارامترهای خاک تیمارهای مورد بررسی در عمق ۱۵-۰ در جدول ۲ آورده شده است. هر سه پارامترهای مورد نظر در سطح یک درصد تفاوت معنی دار دارند. به طوریکه بر اساس گروه بندی آزمون دانکن نیتروژن در هر سه سایت عملیات اصلاحی در دو گروه مختلف قرار گرفته است، همچنین پتاسیم در سایت بذریاشی کمترین میزان و در سایت قرق بیشترین میزان را به خود اختصاص داده است. برای تیمارهای بذریاشی و کپه کاری، میزان نیتروژن در یک گروه قرار دارد. در سایت قرق نیتروژن بیشترین میزان، در سایت کپه کاری، فسفر بیشترین میزان را به خود اختصاص داده است.

جدول ۲. نتایج تجزیه واریانس خصوصیات مورد اندازه گیری خاک در عمق ۱۵-۰ سانتیمتر بین مناطق نمونه برداری تحت عملیات اصلاح مرتع

فاکتورها	میانگین بین گروهی	میانگین ۱		
		قرق	بذریاشی	کپه کاری
N	۳۴۷/۰۰۰ **	b. ۳۶۷۸	a. ۰/۴۵۱	a. ۰/۱۲۹
P	۱۵۶/۰۰۰ **	a. ۰/۴۱۴۴	a. ۰/۴۷۵۸	b. ۰/۶۶۶۷
K	۴۱۱۲۶/۷۰۴ **	a ۴۱۸/۳۲۳	b ۲۸۵/۱۱۸	c ۳۷۱/۶۶۶

**وجود تفاوت معنی داری در سطح ۱٪

* وجود تفاوت معنی داری در سطح ۵٪

n.s عدم وجود تفاوت معنی داری

۳-۵. تجزیه واریانس و مقایسه پارامترهای خاک در عمق ۳۰-۱۵ سانتیمتر در سه سایت تحت عملیات اصلاحی

با توجه به جدول سه نتایج تجزیه واریانس برای خصوصیات خاک بین سه سایت اصلاحی فاکتورهای نیتروژن، فسفر و پتاسیم تفاوت معنی دار در سطح یک درصد دارند. به گونه ای که بر اساس گروه بندی آزمون دانکن، نیتروژن و پتاسیم در سه گروه مختلف قرار دارند. بیشترین میزان فسفر مربوط به سایت بذریاشی و بیشترین میزان پتاسیم به سایت کپه کاری، و در نهایت بیشترین میزان نیتروژن به سایت قرق اختصاص دارد. همچنین در سایت بذریاشی، نیتروژن و پتاسیم، در سایت کپه کاری فسفر کمترین میزان را به خود اختصاص داده اند.

جدول ۳. نتایج تجزیه واریانس خصوصیات مورد اندازه گیری خاک در عمق ۳۰-۱۵ سانتیمتر بین مناطق نمونه برداری تحت عملیات اصلاح مرتع

فاکتورها	میانگین بین گروهی	میانگین ۲		
		قرق	بذر پاشی	کپه کاری
N2	**۰/۲۳۵	c۰/۳۵۶۷	a۰/۰۴۷۸	b۰/۱۱۷۸
P2	**۰/۰۰۶	a۰/۴۳۲۲	b۰/۴۶۲۲	a۰/۴۱۱۱
K2	**۳۱۵۸/۷۸۸	b۳۵۶/۶۶۶	a۲۹۳/۲۲۲	c۴۱۰/۷۷۷

**وجود تفاوت معنی داری در سطح ۱٪

*وجود تفاوت معنی داری در سطح ۵٪

n.s عدم وجود تفاوت معنی داری

۳-۶. ارزیابی اثرات اقتصادی عملیات اصلاحی

با توجه به نتایج ارایه شده بخش های قبل میزان عناصر غذایی حفظ شده توسط فعالیت های اصلاحی در مرتع در جدول ۴، ارایه شده است. همانطور که مشخص است در عملیات اصلاحی بذرپاشی میزان فسفر، ازت و پتاسیم کاهش پیدا کرده است، در عملیات اصلاحی کپه کاری نیز میزان نیتروژن به میزان کمی کاهش یافته است. با توجه به مساحت کل منطقه، عناصر غذایی فسفر، ازت و پتاسیم که در خاک تثبیت شده اند به ترتیب ۱۴/۳۲ و ۱۳۹/۷۸ و ۳۹۴۰۰/۳۴ کیلوگرم بوده است.

جدول ۴ درآمد ناشی از حفظ و افزایش عناصر ازت، فسفر و پتاسیم در منطقه مورد مطالعه (میلیون ریال) توجه به اینکه این پروژه ها در سال ۱۳۸۲ اجرا شده اند و بعد از ۵ سال این عملیات ها تثبیت شده و به حداکثر اثر بخشی خود رسیده اند از سال ۱۳۸۷ تا کنون به مدت ۱۵ سال است که عناصر غذایی خاک را حفظ نموده است. بنابراین با در نظر گرفتن متوسط قیمت هر یک از عناصر مورد مطالعه در طی این مدت، میزان سود حاصل از حفظ عناصر غذایی برای این دوره در حدود ۲۳۹۳۶۰/۵ میلیون ریال و سالانه ۱۵۹۵۷/۳۷ میلیون ریال بوده است.

جدول ۴. ارزش عناصر غذایی حفظ شده اضافه شده به خاک در اثر اجرای عملیات اصلاحی مرتع

عمق (سانتیمتر)	عناصر غذایی	قیمت واحد (میلیون ریال)	عملیات اصلاحی	وزن ماده غذایی اضافه شده (کیلوگرم)	ارزش (میلیون ریال)
۰-۱۵	N	۰.۲۴	قرق	۶۴.۸۰	۳۴.۵۶
	P	۰.۲۷۸	کپه کاری	۰.۵۵	۳۰۹.۰۶
	K	۰.۶	قرق	۱۳.۷۷	۱۹.۱۴
۱۵-۳۰	K	۰.۶	کپه کاری	۷۹.۴۵	۴۸۲۶۳.۴۵
	N	۰.۲۴	کپه کاری	۰.۰۵	۱۱.۰۲
			قرق	۷۴.۹۳	۳۹.۹۶
	K	۰.۶	کپه کاری	۲۱۷.۳۳	۱۳۲۰.۲۸
			قرق	۱۰۶۸۳.۹۰	۱۶۰۲۵.۸۵
			بذرپاشی	۲۸۴۱۹.۶۶	۴۲۶۲۹/۴۹

۴. بحث و نتیجه گیری

طبق نتایج به دست آمده از این مطالعه، عملیات اصلاحی مرتع روی فاکتورهای شیمیایی خاک مؤثر بوده است. با توجه به جدول یک نتایج حاصل از مقایسه میانگین در دو عمق ۰-۱۵ و ۱۵-۳۰ سانتیمتر در سایت عملیات اصلاحی قرق نسبت به منطقه شاهد آن، نیتروژن دارای تفاوت معنی دار است. در مورد افزایش نیتروژن خاک منطقه قرق نیز می توان گفت خاک هایی که دارای زیر پوشش گیاهان با ریشه فراوان هستند، معمولاً دارای مقدار بیشتری نیتروژن هستند و با شدت چرا از میزان نیتروژن خاک کاسته

می‌شود (بهشتی راد و همکاران، ۲۰۱۱). بنابراین در منطقه قرق بدلیل بالا بودن مقدار پوشش گیاهی، نیتروژن در این منطقه بیشتر از منطقه عدم قرق است. در اثر اجرای عملیات اصلاحی قرق و افزایش پوشش گیاهی و جلوگیری از چرای دام و افزایش نفوذ آب، پوشش گیاهی متراکم و تهویه خاک بهبود یافته است که متعاقباً باعث افزایش تجزیه لاشبرگ و افزایش فسفر خاک نسبت به سایت شاهد شده است که این افزایش در عمق اول نسبت به عمق دوم بیشتر است. از طرفی افزایش میکروارگانیزم‌های حل‌کننده فسفات نیز می‌تواند دلیلی بر کاهش فسفر باشد (حسن کاویار و همکاران، ۲۰۱۴؛ Teague et al., 2011).

با توجه به نتایج به دست آمده از این مطالعه سایت بذراپاشی و شاهد آن در دو عمق ۱۵-۰ و ۳۰-۱۵ سانتیمتر در سطح ۱ و ۵ درصد فاکتورهای نیتروژن، فسفر و پتاسیم دارای اختلاف معنی‌دار شدند. در عمق اول خاک تیمار بذراپاشی نیتروژن، فسفر و پتاسیم خاک نسبت به سایت شاهد کاهش یافته است. علت کاهش نیتروژن را می‌توان آبشویی نیتروژن که یکی از مهم‌ترین عوامل کاهش N و به تبع آن در خاک و پوشش گیاهی است، تلقی کرد (سوری و همکاران، ۲۰۱۵). پتاسیم و فسفر نیز در عمق اول خاک تیمار بذراپاشی کاهش یافته‌اند یونجه دارای ریشه‌های پراکنده و طویل بوده و قادر است که فسفر مورد نیاز خود را از سطح و عمق پایین خاک جذب نماید و باعث کاهش فسفر خاک در قسمت‌های عمیق خاک شود همچنین از جمله دلایلی که باعث کاهش پتاسیم خاک نسبت به منطقه شاهد شده است، برداشت و مصرف آن توسط گیاه می‌باشد و همچنین مقدار ناچیزی از فسفر در حین آبشویی از دست می‌رود که نتایج جوادی و همکاران (۲۰۱۱) و ذاکری و همکاران (۲۰۱۳)، نیز مؤید این نکته است. همچنین با توجه به جدول ۱ نتایج حاصل از مقایسه میانگین‌ها در تیمار کپه‌کاری و شاهد آن بدین شرح است که، نیتروژن، فسفر و پتاسیم در دو عمق تیمار کپه‌کاری نسبت به منطقه شاهد اختلاف معنی‌داری در سطح یک درصد دارند بدین گونه که (N, P, K) در تیمار کپه‌کاری نسبت به شاهد افزایش پیدا کرده است. پوشش گیاهی از لحاظ نوع و تراکم در مقدار نیتروژن خاک نقش مهمی دارد به گونه‌ای که خاک‌های با پوشش گیاهی و ریشه‌های فراوان دارای مقدار بیشتری مواد آلی، کربن آلی و نیتروژن می‌باشند. علت افزایش نیتروژن خاک در سایت کپه‌کاری می‌تواند در نتیجه توسعه پوشش گیاهی، افزایش لاشبرگ و افزایش میکروارگانیزم‌های تثبیت‌کننده نیتروژن، در اثر نفوذ بهتر آب باشد. که حسن کاویار و همکاران (۲۰۱۴)، حیدریان آقاخانی و همکاران (۲۰۱۰)، جیدی و چائب^۱ (۲۰۱۰)، تیگوا^۲ و همکاران (۲۰۱۱) و ابراهیمی و همکاران (۲۰۱۶)، نیز با مطالعات خود به این نتیجه رسیدند. فسفر خاک در عمق اول تیمار افزایش و در عمق دوم کاهش یافته است. تغییرات فسفر در لایه‌های مختلف خاک زیاد است به گونه‌ای که در لایه‌های سطحی خاک‌های مرتعی میزان فسفر نسبت به عمق‌های پایینی خاک بیشتر است بنابراین مقدار زیادی فسفر در سطح خاک تجمع پیدا می‌کند کم شدن میزان فسفر در عمق‌های زیرین بدین علت می‌باشد که گیاه، فسفر را از عمق‌های پایین استخراج می‌کند. اما علت افزایش پتاسیم خاک نیز با توجه به افزایش پوشش گیاهی، درصد لاشبرگ و برگشت آن به خاک و افزایش ماده آلی، امری طبیعی به نظر می‌رسد (آذرنبوند و زارع چاهوکی، ۲۰۱۰).

با توجه به نتایج تجزیه واریانس در جدول‌های ۲ و ۳ همه فاکتورهای مورد بررسی در عمق اول معنی‌دار شدند. در عمق دوم نیتروژن، فسفر، پتاسیم در سطح یک درصد تفاوت معنی‌دار نشان می‌دهند. با توجه به نتایج می‌توان گفت هرکدام از عملیات اصلاحی انجام شده که دارای میانگین بالاتری از عناصر غذایی خاک برای رشد گیاه هستند در بهبود شرایط مرتع مؤثر بوده است. همه تیمارهای اصلاحی انجام شده باعث تغییر (K, P, N) خاک شده‌اند. به نحوی که برخی از روش‌های اصلاحی باعث افزایش و تثبیت عناصر غذایی در پروفیل خاک شده‌اند و برخی از روش‌های اصلاحی عناصر غذایی خاک را کاهش داده‌اند. فسفر مهمترین عنصر برای عمل فتوسنتز گیاهان می‌باشد. گیاهان فسفر را از لایه‌های عمیق‌تر خاک جذب نموده و پس از مردن و پوسیده شدن انساج آن‌ها، مقدار زیادی فسفر در سطح خاک تجمع پیدا می‌کند. در سایت‌های اصلاحی به دلیل افزایش پوشش گیاهی ایجاد پوشش متراکم و علفی همچنین تهویه مناسب خاک، افزایش درصد لاشبرگ و تجزیه آن و در نتیجه افزایش میزان ماده آلی و به تبع کربن آلی، نیتروژن، فسفر و پتاسیم خاک افزایش یافته است (احمدی و همکاران، ۲۰۱۱؛ ذاکری و همکاران، ۲۰۱۳). بیشترین میزان نیتروژن در سایت قرق مشاهده شد در تیمار قرق به دلیل وجود پوشش گیاهی، حجم زیاد ریشه در خاک، افزایش میکروارگانیزم‌های تثبیت‌کننده، نیتروژن در این منطقه افزایش پیدا کرده است (Teague et al., 2011).

1. Jeddi & Chaieb

2. Teague

با توجه به نتایج حاصل از ارزیابی اقتصادی حاصل از حفظ و تثبیت عناصر غذایی خاک مشخص گردید که اجرای برخی از برنامه‌های اصلاحی توانسته است عناصر غذایی خاک را افزایش دهد. مطالعه عباسی و همکاران (۲۰۲۳) بر اثر بخشی عملیات اصلاحی برای کاهش فرسایش و نگهداری از مواد غذایی خاک تاکید کردند. گو^۱ و همکاران (۲۰۰۱) و زو و تیسدل^۲ (۲۰۰۱) و حسین و بادولا^۳ (۲۰۰۸) طی مطالعات جداگانه ارزش جنگل‌ها در حفظ مواد غذایی N، P و K را در بین ۳۱/۲۵ تا ۲۲۳ دلار در هر هکتار برآورد کردند. در منطقه مورد مطالعه نیز ارزش عناصر تثبیت شده در این محدوده قرار می‌گیرد. ایجاد بستر امن در بهره‌برداری از مرتع و تحقق توسعه پایدار، در گرو مدیریت صحیح و همه‌جانبه مرتع است. عملیات‌های اصلاحی یکی از ابزارهای رایج مدیریت مرتع در دهه‌های اخیر هستند. منطقی است در کنار اجرای این شیوه‌های مدیریتی، مطالعاتی به منظور بررسی نتایج و ارزیابی طرح‌های اصلاح مرتع به ویژه در بعد اقتصادی انجام شود و با مقایسه هزینه‌های اجرای عملیات و منافع اقتصادی ناشی از اجرای طرح‌ها، در کنار معیارهای فنی و اکولوژیکی، به الگوی مناسب انتخاب طرح‌ها و عملیات‌های مدیریتی به خصوص عملیات‌های اصلاحی، دست یافت.

1. Guo

2. Xue & Tisdell

3. Hussain & Badola

References

- Abasi, M., Jafari, M., Tavili, A., Rafiee, H., & Khalighi, S. (2023). An economic evaluation of the effect of rangeland ecosystems degradation on the loss of soil nutrients (Case study: rangelands of Salman in Qom). *Iranian Journal of Range and Desert Research*, 30(1), 164–179. (In Persian). <https://doi.org/10.22092/ijdr.2023.128953>
- Ahmadi, T., Malekpoor, B., & Kazemi Mazandrani, S. (2011). Investigation of exclosure effect upon physical and chemical properties of soil at Kohnesh lashak Mazandaran. *Plant Ecophysiology (Arsanjan Branch)*, 3(8), 89–100. (In Persian).
- Arzani, H., & Abedi, M. (2015). Rangeland assessment: Vegetation measurement. Tehran: University of Tehran Press. (In Persian).
- Avazpour, L., & Ghorbani, M. (2023). Making of effective solution to achieve sustainable business based on the function of Ecotourism. *Journal of Natural Environment*, 76(2), 259–269. (In Persian). <https://doi.org/10.22059/jne.2023.352759.2510>
- Barros, M. V., Salvador, R., do Prado, G. F., de Francisco, A. C., & Piekarski, C. M. (2021). Circular economy as a driver to sustainable businesses. *Cleaner Environmental Systems*, 2, 100006. <http://dx.doi.org/10.1016/j.cesys.2020.100006>
- Beheshti Rad, M., Beheshti Rad, M., & Mohammadi, M. (2011). Investigating the Effect of Escape on Some Soil Properties in Rastagaq Range, Kerman. Fifth Conference on Water and Land Resources Management. (In Persian).
- Brevik, E. C., Cerdà, A., Mataix-Solera, J., Pereg, L., Quinton, J. N., Six, J., & Van Oost, K. (2015). The interdisciplinary nature of SOIL. *Soil*, 1(1), 117–129. <http://dx.doi.org/10.5194/soil-1-117-2015>
- Ebrahimi, M., Khosravi, H., & Rigi, M. (2016). Short-term grazing exclusion from heavy livestock rangelands affects vegetation cover and soil properties in natural ecosystems of southeastern Iran. *Ecological Engineering*, 95, 10–18. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ecoleng.2016.06.069>
- Guo, Z., Xiao, X., Gan, Y., & Zheng, Y. (2001). Ecosystem functions, services and their values—a case study in Xingshan County of China. *Ecological Economics*, 38(1), 141–154.
- Haidarian Aghakhani, M., Naghipour Borj, A. A., & Nasri, M. (2010). The effects of exclosure on vegetation and soil chemical properties in Sisab rangelands, Bojnord, Iran. *Journal of Renewable Natural Resources*, 1(2), 14–27. (In Persian).
- Hassan Kavyar, F., Roori, M., Mohammadpour, R., Nasser, D., & Ghanniye Jaber, M. (2014). Investigating the effect of different range operations on some soil physicochemical factors after a decade of case study (Nahavand Sardar Valley). The 2nd National Conference on Environment, Energy and Biodefense. (In Persian).
- Hussain, S. A., & Badola, R. (2008). Valuing mangrove ecosystem services: Linking nutrient retention function of mangrove forests to enhanced agroecosystem production. *Wetlands Ecology and Management*, 16, 441–450. <http://dx.doi.org/10.1007/s11273-008-9080-z>
- Jangjou Barzal Abad, M., & Ghorbani, M. (2007). A new approach for the economic evaluation of the range management projects in Iran. *Rangeland*, 1(3), 292–307. (In Persian).
- Javadi, S. A., Mossavian, S. J., Jafari, M., Arzani, H., & Mosavian, S. M. (2011). Effects of improved methods of pasture on soil properties in pastures with heavy texture and salty soil (Case Study Hurd Hendijan). *Journal of Renewable Natural Resources Research*, 2(3), 1–8. (In Persian).
- Jeddi, K., & Chaieb, M. (2010). Changes in soil properties and vegetation following livestock grazing exclusion in degraded arid environments of South Tunisia. *Flora*, 205(3), 184–189. <https://doi.org/10.1016/j.flora.2009.03.002>
- Keesstra, S. D., Maroulis, J., Argaman, E., Voogt, A., & Wittenberg, L. (2014). Effects of controlled fire on hydrology and erosion under simulated rainfall. *Cuadernos de Investigación Geográfica*, 40(2), 269–294. <http://dx.doi.org/10.18172/cig.2532>

- Lu, X., Yan, Y., Sun, J., Zhang, X., Chen, Y., Wang, X., & Cheng, G. (2015). Short-term grazing exclusion has no impact on soil properties and nutrients of degraded alpine grassland in Tibet, China. *Solid Earth*, 6(4), 1195–1205. <http://dx.doi.org/10.5194/sed-7-2413-2015>
- Mousavi, S. A., Arzani, H., Sharzei, G., Azarnivand, H., Farahpour, M., Engel, S., Alizadeh, E., & Nazari-Samani, A. (2014). Economic valuation of rangelands' soil conservation function, Case of Mid-Taleghan rangelands. *Journal of Range and Watershed Management*, 67(2), 317–331. (In Persian). <https://doi.org/10.22059/jrwm.2014.51835>
- Murray, B. P. (2008). Prior knowledge, two teaching approaches for metacognition: Main idea and summarization strategies in reading (Doctoral dissertation, Fordham University, New York). ProQuest Dissertations & Theses. (AAT 3302116).
- Nour, F., Nasri, M., Yeganeh, H., Moghiminejad, F., Ghasemi Aryan, Y., & Bani Name, J. (2013). Estimation of economic losses of soil erosion of rangelands using Nutrient Replacement Cost Method (NRCM). *Iranian Journal of Range and Desert Research*, 20(3), 522–530. (In Persian). <https://doi.org/10.22092/ijrdr.2013.5793>
- Papoli Yazdi, M. H., & Labaf Khaniki, M. (2000). The pasture: Exploitation systems. *Geographical Research*, 15(1–2 (56–57)), 7–40. (In Persian).
- Parras-Alcántara, L., Martín-Carrillo, M., & Lozano-García, B. (2013). Impacts of land use change in soil carbon and nitrogen in a Mediterranean agricultural area (Southern Spain). *Solid Earth*, 4(1), 167–177. <http://dx.doi.org/10.5194/se-4-167-2013>
- Rahimi Balkanlou, K., Ghorbani, M., Jafari, M., & Tavili, A. (2016). Evaluation and comparison of ecological health in three arid rangeland using Landscape Function Analysis (LFA) (Case study: Kalateh Roudbar, Damghan). *Desert Management*, 4(7), 35–45. (In Persian). <https://doi.org/10.22034/jdmal.2016.22242>
- Rashe Shaeri, S., Salehi, A., Moradi, S., Masoudi, M., & Akhgar, M. (2013). Protective effect on some physical and chemical properties of soil in northern Zagros forests (Case study: Piranshahr forests). The First National Conference on Agriculture and Sustainable Natural Resources, Tehran. (In Persian).
- Schoneveld, G. C. (2020). Sustainable business models for inclusive growth: Towards a conceptual foundation of inclusive business. *Journal of Cleaner Production*, 277, 124062. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.124062>
- Souri, M., Mahdavi, S. K., & Tarverdizadeh, S. S. (2015). Effects of Rangeland Restoration (Contour Furrows, and Mortar Stone Dam) on Soil Fertilization (Case Study: Silvana Region, West Azerbaijan Province, Iran). *Journal of Rangeland Science*, 5(3), 233–241.
- Tavakkoli, M., Hasali, F., & Rostaminia, M. (2016). The Effect of Pakistani Chekhak on Some Physical and Chemical Properties of the Soil Region of Ain-Khaz. The First International Conference on the Environment and Natural Resources. (In Persian).
- Teague, W. R., Dowhower, S. L., Baker, S. A., Haile, N., DeLaune, P. B., & Conover, D. M. (2011). Grazing management impacts on vegetation, soil biota and soil chemical, physical and hydrological properties in tall grass prairie. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, 141(3–4), 310–322. <https://doi.org/10.1016/j.agee.2011.03.009>
- Xue, D., & Tisdell, C. (2001). Valuing ecological functions of biodiversity in Changbaishan Mountain Biosphere Reserve in northeast China. *Biodiversity & Conservation*, 10, 467–481. <http://dx.doi.org/10.1023/A:1016630825913>
- Yuan, J., Ouyang, Z., Zheng, H., & Xu, W. (2012). Effects of different grassland restoration approaches on soil properties in the southeastern Horqin sandy land, northern China. *Applied Soil Ecology*, 61, 34–39. <http://dx.doi.org/10.1016/j.apsoil.2012.04.003>
- Zhao, G., Mu, X., Wen, Z., Wang, F., & Gao, P. (2013). Soil erosion, conservation, and eco-environment changes in the Loess Plateau of China. *Land Degradation & Development*, 24(5), 499–510. <http://dx.doi.org/10.1002/ldr.2246>